

АКМЕОЛОГИК ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ОФИЦЕРЛАРДА КОГНИТИВ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ТАДҚИҚ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ

Абдураҳимова Даҳона,

O'zbekiston Respublikasi Harbiy Tibbiyat Akademiyasi, Tibbiyat xizmatining
tuzilishi va taktikasi kafedrasi professori, p.f.d.(DSc), professor

АННОТАЦИЯ. Ушбу мақолада акмеологик ёндашув асосида бўлажак офицерларда когнитив компетентликни ривожлантириш технологиясини тадқиқ этиш масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: акмеология, когнитив компетентлик, кредит модуль, креатив шахсий ривожланиш, семантик алоқа, мотивацияни рафбатлатловчи методлар, психик ва касбий ривожланиш, шахс.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются вопросы исследования технологии развития когнитивной компетентности у будущих офицеров на основе акмеологического подхода.

Ключевые слова: акмеология, когнитивная компетентность, кредит-модуль, творческо-личностное развитие, смысловая коммуникация, методы стимулирования мотивации, психико-профессиональное развитие, личность.

ANNOTATION. This article covers the issues of research on the technology for the development of cognitive competence in future officers on the basis of an acmeological approach.

Keywords: acmeology, cognitive competence, credit module, creative and personal development, semantic communication, methods of stimulating motivation, psycho-professional development, personality.

Янги Ўзбекистон армиясининг тараққиёти ва истиқболини белгилаш, ривожланган жаҳон ҳамжамияти мамлакатлари армиялари сафидан муносиб ўрин эгаллашга интилиши бугунги кунда кенг қўламли ислоҳотларни амалга ошириш билан кечмоқда. Жаҳоннинг ривожланган мамлакатлари армиялари тажрибаларини ўрганиш, маҳаллий шарт-шароит, иқтисодий ва интеллектуал ресурсларни инобатга олган ҳолда жамият ҳаётининг барча соҳаларида, жумладан, Ўзбекистон армиясида ҳам туб ислоҳотларнинг амалга оширилаётганлиги янгидан-янги ютуқларга эришишни таъминламоқда. Замонавий талаблар инобатга олинган ҳолда, бўлажак офицерларда когнитив компетентликни ривожлантиришни мунтазам такомиллаштириб бориш ишларини ташкил этиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Жаҳон миқёсида компетенциявий ёндашув асосида бўлажак офицерларнинг акмеологик қобилиятини таркиб топтириш, кредит-модул тизими шароитида бўлажак офицерларнинг когнитив компетентлигини ривожлантиришнинг дидактик тизимини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Айниқса, бўлажак ҳарбий хизматчиларни тайёрлаш жараёнига инновацион технологияларини кенг жорий этиш, акмеологик ёндашув асосида курсантларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, курсантларнинг мустақил ва индивидуал таълим траекториясини самарали ташкил этиш орқали билиш фаоллигини ошириш муҳим ўрин эгалламоқда. Шунингдек, бўлажак офицерларнинг ҳарбий фаолиятни амалга оширишга тайёрлиги ва қобилиятини акс эттирувчи интегратив ўзига хослик сифатида компетенциявий ёндашув билан кредит-модул тизимининг ўзаро уйғулигини таъминлаш алоҳида долзарблик касб этмоқда.

Дунёда кредит-модул тизимини жорий этишда инновацион технологияларидан фойдаланишининг мақбул механизмларини ишлаб чиқиш, бўлажак офицерларнинг индивидуал таълим траекториясини лойихалаш, таянч компетенциялар натижаси сифатида бўлажак офицерларнинг когнитив компетентлигини ривожлантиришга доир қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда. Шу билан бирга, бўлажак офицерларда когнитив компетентликни ривожлантириш жараёнини акмеологик таълим муҳити билан интегративлигини таъминлаш, курсантларда ўз-ўзини касбий такомиллаштириш истагини қарор топтириш, мустақил ҳарбий -касбий билимларни ўзлаштириш кўникма ва малакаларини, креативлик, янги педагогик қадриятларни ўзлаштиришга қобилиятлиликни ривожлантиришнинг дидактик шарт-шароитларини такомиллаштириш муҳим устуворлик касб этмоқда.

Республикамизда олий ҳарбий таълим муассасаларида тарбия ва ўқитиши усуслари, ахборот-коммуникация технологиялари ҳамда хорижий тилларни пухта ўзлаштирган, таълим жараёнида замонавий педагогик технологияларни қўллаш кўникмаларига эга профессионал ҳарбий кадрлар тайёрлаш, олий ҳарбий таълим муассасаларига таълимига рақамли технологияларни жорий этиш, замонавий ахборот-коммуникация ва таълим технологияларининг мустаҳкам интеграциясини таъминлаш пировардида ҳарбий кадрларнинг касбий маҳоратини узлуксиз ривожлантириб бориш учун қўшимча шароитлар яратишга катта эътибор қаратилмоқда. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида “Таълим ва ўқитиши сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларини жорий этиш асосида олий ҳарбий таълим муассасалари фаолиятининг сифати ҳамда самарадорлигини ошириш” [1] каби муҳим вазифалар белгиланди. Бу эса, бўлажак офицерларнинг когнитив компетенциялари тузилмаси ва компонентларини аниқлаштириш,

акмеологик ёндашув асосида бўлажак ҳарбийларда когнитив компетентликни ривожлантириш технологиясини такомиллаштиришни тақозо этади.

Республикамизда компетенциявий ёндашувни амалга оширишнинг назарий асослари, касбий компетентлигини ривожлантириш, талаба ва курсант, тингловчиларнинг ўқув-билиш фаолиятини такомиллаштиришнинг дидактик параметлари, таълимни ахборотлаштириш шароитида бўлажак офицер-кадрларнинг когнитив компетентлигини ривожлантиришнинг айrim жиҳатлари У. Иноятов, Н. Муслимов, М. Ваҳобов, М. Мирсолиева, Б. Маъмурев, Л. Бектурсынова, М. Пардаева, Ж. Отепбергенов каби олимлар томонидан тадқиқ этилган.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги (МДҲ) мамлакатлари олимларидан М. Ахметов, А. Базаева, Л. Бочарова, Е. Вязовова, Т. Добрыдина, И. Дульчаева, Э. Зеер, Т. Коротенко, Л. Осипова, А. Пилигин, В. Пустовойтов, С. Рослякова, Л. Семина каби олимлар томонидан замонавий ижтимоий-иқтисодий вазиятларда талабаларнинг касбий-билиш фаоллигини шакллантириш, модул-рейтинг тизими асосида талабаларнинг ўқув-билиш компетентлигини таркиб топтириш, информацион-таълимий лойиҳалар воситасида талабаларнинг когнитив компетентлигини ривожлантириш масалалари бўйича илмий изланишлар олиб борилган.

Хорижлик олимлардан Т. Бьюзен, М. Бернис, М. Пиетра, Е. Терхарт, Р. Дюнн, Т. Маес, Н. Герман каби каби олимлар томонидан талабаларда суперфикарлашни шакллантириш, ўқитишнинг модулли ва ахборот технологиялари интеграциясини таъминлаш масалалари ўрганилган.

Бироқ акмеологик ёндашув асосида бўлажак офицерларнинг когнитив компетентлигини ривожлантириш мазмуни, тузилмаси, компонентлари, мезонлари, кўрсаткичлари, когнитив компетентликни ривожлантириш механизми сифатида акме шахс модели, бўлажак ҳарбий хизматчиларда когнитив компетентликни ривожлантиришнинг технологик жиҳатлари маҳсус тадқиқ этилмаган. Бу эса, акмеологик ёндашув асосида бўлажак офицерларнинг когнитив компетентлигини ривожлантиришнинг технологиясини такомиллаштириш юзасидан илмий-тадқиқот олиб боришни тақозо этди.

Педагогик кузатишларимиз натижасида акмеологик ёндашув асосида бўлажак офицерларда когнитив компетентликни ривожлантириш технологиясини такомиллаштириш бугунги ҳарбий педагогика фани олдида турган долзарб муаммолардан бири эканлигини нуктаи назаридан қўйидаги вазифаларни амалга оширишни режалаштиридик:

- кредит-модул тизимида когнитив компетентликнинг ўрни ва аҳамиятини кредит-модул тизимида когнитив компетентликнинг ўрни ва аҳамиятини

- кредит-модул тизимида когнитив компетентликнинг ўрни ва аҳамиятини ёритиб бериш;
- бўлажак ўқитувчиларда когнитив компетентликни ривожлантиришнинг бўлажак офицерларда когнитив компетентликни ривожлантиришнинг акмеологик хусусиятларини аниқлаштириш;
- когнитив компетентликни ривожлантириш механизми сифатида акме ҳарбий хизматчи шахси - шахс моделини такомиллаштириш;
- бўлажак офицерларда когнитив компетентликни ривожлантиришнинг акмеологик технологиясини такомиллаштириш.

Акмеологиянинг предметида шахс индивидуал фаолиятининг барча соҳаларида эришган максимал етукликка эга бўлиши лозим деган концепция юзага келган. Максимал етуклик шахс ривожининг юқори чўққиси ва индивидуал фаолият билан боғлиқ экан, демак ана шу чўқки юончада “акме” дейилади ва бу соҳа акмеология деб юритилади.

Акмеология изчиллик, яъни мукаммаллик чўққисига интилиш, бу – инсон ҳаётининг ажralmas хусусияти бўлиб, бу ибора орқали шахсий, касбий ривожланиш ва ўзини-ўзи такомиллаштиришга мойиллик англаради. Б.Г. Ананьевнинг фикрича, акмеологиянинг илмий асоси, инсоннинг ривожланишида индивид, шахс, индивидуаллик ва субъектнинг ҳаёт фаолияти ҳақидаги фанлар интеграциясидан ташкил топган [2]. Акмеология предмети одамнинг ижодий салоҳияти бўлиб, у инсон томонидан ўзига иноят этилган барча имкониятлар ва иқтидорни қандай қилиб, қандай шарт-шароитларда, қайси қонуниятлар таъсирида руёбга чиқаришини комплекс тарзда ўрганади. Акмеологияда инсоннинг касбий фаолияти ва ўз ҳаётини ўзи белгилаши, ўзини-ўзи ривожлантириши ва ижодкорлик қобилиятини шакллантириши, унинг ҳаётий фаолияти субъект сифатида қараб чиқилади. Акмеология фанининг асосий вазифаси онгли фаолият субъекти бўлмиш шахсни турли фаолият жараёнларида, хусусан, танлаган касби, ихтисослиги доирасида ўз ижодий салоҳиятини тўла очиш ва амалда намойиш этишига боғлиқ бўлган билимлар, амалий кўникмалар, малакалар, технологиялар билан таъминлашдир.

В. Каримова “ҳар бир тараққиёт даврининг ўзига хос аҳамиятли томони бор, охирги йилларда акмеология фани пайдо бўлди, у айнан етукликка эришишнинг шарт-шароитлари ва омилларини ўрганади, давр нуқтаи назардан айни муҳокама қилинаётган ёш даврларининг хусусиятларини ўрганади” [3], деб таъкидлайди. Демак, ҳар бир ёш даврларида шахсда турли динамик хусусиятдаги акмеологик ривожланишни башорат қилиш мумкин. М.М. Кашапов инсон ёш даврларида психик ва касбий ривожланиш босқичларини қўйидагича босқичларга ажратган:

I. Касбгача бўлган ривожланиш

1.1. Ўйиндан олдинги ривожланиш (Зёшгача);

1.2. Ўйин босқичи (мактабгача болалик 3-7 ёшгача);

1.3. Ўқув фаолиятини ўзлаштириш босқичи (7-8 дан 11-12 гача бўлган ёш)

II. Касб танлаш давридаги ривожланиш

2.1. Оптация босқичи (ҳаётга онгли тайёргарлик, меҳнат, касб йўлини режалаштириш, касб танлаш даври 13-13 дан 14-18 ёшгача)

III. Касбий тайёргарлик ва келгуси касбий маҳоратга эришиш давридаги ривожланиш

144

3.1. Касбий таълим босқичи (15-19 дан ёки 16-23 ёш);

3.2. Касбий мослашув босқичи (17-21 дан 24-27 ёшгача);

3.3. Касбий маҳоратнинг ривожланиш босқичи (21-27 дан 45-50 ёшгача);

3.4. Касбий маҳоратни намойиш этиш даври (46-50 ёшдан 60-65 ёшгача);

3.5. Сустлашиш босқичи (61-65 ёш) [4].

Замонавий олий ҳарбий таълим муассасаси учун акмеологик ёндашув бугунги қунда келажакли ва истиқболли бўлиб, унинг мохияти шундан иборатки, юқори марраларга эришишга таъсир этиш мумкин бўлиши учун субъектга комплекс текширув ўтказилиши ва яхлитлигини қайта тиклаши, етуклика эришишга ўтишда, унинг индивид, шахс ва субъект сифатида-фаолият характеристикаси барча ўзаро алоқадорликлар ва вужудга келтирувчи сабаблар билан биргаликда ўрганилади. Бу ҳарбий таълимдаги инновацион ёндашувлардан бири бўлиб, курсант ўз, шахсий ақмесини аниқлаб олиши учун унда ўша танлаган ихтисослигига нисбатан кучли ундовчи мотивлар, ҳаётда эса муваффақиятларга эришиш мотиви ёки ютуқларга эришиш эҳтиёжи кучли ривожланади. Бўлажак офицерларни касбий фаолиятга тайёрлашда, ундаги шахсий сифатлар ва фазилатлари, унинг индивидуал қиёфасида намоён бўлади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ – 60 - сонли Фармони.

2. Ананьев Б. Человек как предмет познания. – Питер, 2001. – С. 145.

3. Каримова В.М. Ижтимоий психология асослари. – Т.: “Ўқитувчи”, 1994.

– Б. 98.

4. Кашапов М.М. Психология творческого мышления профессионала: монография / М.М. Кашапов. – Москва: ПЕР СЭ, 2017. – С. 688

5. Фарберман Б. А., Мусина Р.Г., Жумабоева Ф.А. —Олий ўқув юртларида ўқитишининг замонавий усуллари‖. – Тошкент, 2002. - 192 б